

PELAKSANAAN AKTIVITI DI LUAR WAKTU PENGAJARAN DAN PEMBELAJARAN PENDIDIKAN MORAL SEKOLAH MENENGAH

Vijaya Malani Verasamy
***Vishalache Balakrishnan**
Fakulti Pendidikan, Universiti Malaya
**visha@um.edu.my*

Abstract

Teaching and learning Moral Education is based on three moral domains namely the domain of reasoning, the domain of feeling and the domain of behaviour. However, Moral Education teachers often emphasize the domain of moral reasoning rather than the domain of emotion and the domain of behaviour. This article will discuss the challenges of Moral Education teachers in the implementation of the new curriculum, the Secondary School Curriculum (KSSM) focusing on 32 hours of teaching and learning activities beyond school schedule. The purpose of this article is to discuss critical developments in the implementation of teaching and learning activities beyond school schedule among lower secondary school teachers. The challenges of implementing teaching and learning activities beyond the school schedule are discussed in this article as well. This article also discusses the support received by teachers in the successful implementation of teaching and learning activities beyond the school schedule. Learning Moral Education beyond school schedule can have a high impact on students when teachers implement it effectively. This is because through the implementation of beyond school schedule activities, teachers, involving all three moral domains, can do the implementation of values and practice simultaneously.

Keywords: Moral Domains, Domain of Reasoning, Domain of feeling, Domain of behaviour

PENGENALAN

Pendidikan Moral dan nilai sentiasa diiktiraf dan diakui dalam kurikulum sekolah Malaysia sejak zaman pemerintahan British (Rahimah Binti Haji, 2015). Baru-baru ini sistem pendidikan kebangsaan menampakkan transformasi secara menyeluruh. Kementerian Pendidikan Malaysia (KPM) telah memperkenalkan Kurikulum Standard Sekolah Menengah (KSSM) yang menggunakan jumlah jam dalam tahun persekolahan. Kurikulum Standard Sekolah Menengah untuk mata pelajaran Pendidikan Moral telah mula diguna pakai pada tahun 2017 bermula dengan murid Tingkatan Satu. Pelaksanaan ini mengambil kira keperluan pendidikan negara seperti yang termaktub dalam Pelan Pembangunan Pendidikan Malaysia 2013-2025 (Pendidikan Prasekolah hingga Lepas Menengah) (KPM, 2016). Penggubalan kurikulum baharu ini mengambil kira pelbagai aspek sebagai teras mengikut peredaran semasa seperti Falsafah Pendidikan Kebangsaan, Dasar Pendidikan Kebangsaan, Rangka Rancangan Jangka Panjang, Model Baharu Ekonomi dan Rancangan Malaysia ke-11 (KPM, 2016). Mata pelajaran Pendidikan Moral di bawah KSSM ini menggariskan proses pengajaran dan pembelajaran (PdP) selama 4 jam seminggu dan 96 jam setahun. 96 jam ini dibahagikan kepada dua bahagian iaitu 64 jam proses pengajaran dan pembelajaran di dalam bilik darjah manakala berbaki 32 jam lagi aktiviti pengajaran dan pembelajaran Pendidikan Moral di luar waktu serta perlu dijalankan di luar bilik darjah.

Aktiviti yang dirancang oleh guru dalam pelaksanaan ALPdP mestilah menekankan ketiga-tiga domain moral dan selari dengan KSSM serta Dokumen Standard Kurikulum dan Pentaksiran (DSKP) yang digariskan oleh Kementerian Pendidikan Malaysia. Antara aktiviti yang digariskan oleh Kementerian Pendidikan Malaysia dalam pelaksanaan ALPdP ialah aktiviti berasaskan pembelajaran aktif, pembelajaran khidmat masyarakat dan pembelajaran berasaskan projek. Ketiga-tiga aktiviti pembelajaran tersebut perlu dirancang oleh guru mengikut kreativiti dan persekitaran sekolah serta tahap penguasaan murid. Ketiga-tiga aktiviti pembelajaran yang dicadangkan oleh Kementerian Pendidikan Malaysia adalah untuk memberikan peluang kepada murid untuk meneroka pembelajaran secara *hands-on* dan *minds-on*, melibatkan diri secara langsung dalam pelaksanaan aktiviti serta melatih murid menyediakan laporan tentang aktiviti yang dilaksanakan semasa ALPdP. Kementerian Pendidikan Malaysia (2018) menekankan bahawa pelaksanaan ALPdP mampu merangsang pembentukan murid secara holistik di samping menekankan ketiga-tiga domain moral iaitu penaakulan moral, emosi moral dan perlakuan moral secara seimbang.

Pencairan Maklumat dalam Kalangan Guru

Tujuan penggubalan Pendidikan Moral adalah untuk mendukung hasrat supaya dapat membentuk insan yang berakhlak mulia dengan menekankan ketiga-tiga domain moral iaitu penaakulan moral, emosi moral dan perlakuan moral (KPM, 2017). Tetapi amat mendukacitakan apabila guru di sekolah masih menekankan domain penaakulan semata-mata berbanding keseimbangan antara domain penaakulan, domain emosi dan domain perlakuan murid. Chang (2010) menegaskan bahawa murid “dipaksa” menghafal set nilai yang diberikan dalam sukatan pelajaran bagi menyiapkan murid untuk peperiksaan. Kenyataan ini turut disokong oleh Sumintono (2014) yang menyatakan bahawa guru meminta murid menghafal nilai dan kata kunci agar boleh menjawab soalan berkaitan nilai sekiranya disoal dalam peperiksaan.

Pelaksanaan sesuatu kurikulum sememangnya terletak di bahu guru sebagai agen pelaksana. Peranan guru yang digariskan oleh Kementerian Pendidikan Malaysia (2016a) selari dengan peranan guru yang dinyatakan oleh Bowers (2016) iaitu guru harus berusaha untuk mengetahui dan memahami kurikulum yang telah dibangunkan oleh penggubal. Namun begitu, kerjasama sewajarnya daripada semua pihak termasuk murid, ibu bapa, pihak sekolah, pihak luar dan pihak berkepentingan amat diperlukan oleh guru dalam menjayakan sesuatu kurikulum baharu. Budaya sekolah yang menyokong penting dalam kelangsungan pendidikan nilai (Terence & Kerry, 2018). Guru Pendidikan Moral yang melaksanakan ALPdP melihat ALPdP ini sebagai entiti berasingan daripada PdP dan menyatakan bahawa pelaksanaan ALPdP ini membebankan guru. Pihak sekolah dan pihak penggubal perlu memastikan bahawa guru Pendidikan Moral menengah rendah tidak berasa terbeban dengan pelaksanaan aktiviti pengajaran dan pembelajaran di luar waktu ini (ALPdP). Perkara ini turut ditekankan oleh Christie, Beames dan Higgins (2016) bahawa kesemua proses pelaksanaan aktiviti di luar bilik darjah tidak boleh mengganggu jadual waktu sedia ada, tidak melibatkan kos yang tinggi dan tiada peningkatan sumber tenaga dalam pelaksanaan pembelajaran luar kelas.

Lima daripada tujuh orang guru yang terlibat dalam kajian ini telah menyatakan bahawa pelaksanaan ALPdP setakat ini hanya dilakukan berdasarkan pemahaman sendiri dan penerimaan maklumat daripada Ketua Panitia Pendidikan Moral di sekolah guru berkenaan. Hasil dapatan turut merekodkan bahawa masih terdapat sekolah yang tidak mengintegrasikan aktiviti sekolah dengan ALPdP meskipun bersesuaian dengan topik pembelajaran kerana ketirisan maklumat daripada pihak pentadbir di sekolah. Di samping itu, ada segelintir sekolah yang menjalankan ALPdP ini semasa waktu persekolahan dan bukannya di luar waktu persekolahan seperti yang disarankan oleh KPM. Oleh kerana rekabentuk dan kejayaan pendidikan di luar bilik darjah bergantung sepenuhnya kepada guru maka guru perlu dibekalkan dengan maklumat yang sahih dan dilibatkan sepenuhnya dalam taklimat atau kursus yang dianjurkan oleh KPM. Rawleigh, Kemp dan Asfeldt (2019) turut menekankan bahawa pendidik pendidikan luar kelas perlu memiliki set kemahiran teknikal seperti empati, amanah dan kreativiti.

ALPdP merupakan komponen baharu yang diperkenalkan bagi mata pelajaran Pendidikan Moral menengah rendah bermula tahun 2017. ALPdP perlu dilaksanakan oleh guru di luar waktu pengajaran dan pembelajaran serta perlu dikendalikan di luar bilik darjah. Pelaksanaan ALPdP ini juga memerlukan pengawasan guru sepenuhnya. Ironiknya, kerja kursus yang diperkenalkan pada tahun 2004 pula hanya melibatkan murid menengah atas dan dijalankan oleh murid bersama guru di sekolah ataupun di luar sekolah dan tidak semestinya dijalankan dengan pengawasan guru. Namun konsepnya masih sama iaitu penekanan kepada ketiga-tiga domain moral melalui pelaksanaan aktiviti kerja amal atau khidmat masyarakat. Hasil dapatan kajian ini mendapati bahawa terdapat guru yang tidak menjalankan sebarang ALPdP pada penggal persekolahan pertama bagi tahun 2019. Situasi sama dilaporkan oleh Vishalache (2006) yang menyatakan bahawa semasa pengenalan kerja kursus Tingkatan Empat dan Tingkatan Lima Pendidikan Moral pada tahun 2004, segelintir guru kurang jelas dengan pelaksanaan kerja kursus dan mengambil langkah *wait and see* manakala segelintir guru lagi telah mula merancang dan memberi taklimat kepada murid mengenai pelaksanaan kerja kursus Tingkatan Empat dan Tingkatan Lima.

Kekurangan Tenaga Pengajar di Sekolah

Kekurangan tenaga pengajar di sekolah menyebabkan mata pelajaran Pendidikan Moral dianaktirikan oleh para pentadbir. Subjek Pendidikan Moral hanya diberikan kepada guru untuk mencukupkan jadual waktu. Dapatan kajian turut membuktikan bahawa terdapat situasi guru hanya dijadualkan untuk mengendalikan ALPdP selama 32 jam setahun untuk mencukupkan waktu mengajar tahunan. Ini jelas membuktikan bahawa kesedaran mengenai kepentingan mata pelajaran Pendidikan Moral masih rendah dalam kalangan pendidik di sekolah. Perkara sama turut dilaporkan oleh Vishalache dan Supramani (2014) bahawa Pendidikan Moral sering diajar oleh guru besar, pentadbir, guru kelas dan guru bahasa.

Kekurangan tenaga pengajar di sekolah menyebabkan guru yang memiliki opsyen Pendidikan Moral tidak diberi keutamaan untuk mengajar Pendidikan Moral. Mata pelajaran lain menjadi keutamaan meskipun major guru berkenaan ialah dalam mata pelajaran Pendidikan Moral. Kepentingan dan keperluan pelaksanaan

sesuatu mata pelajaran dan aktiviti di peringkat akar umbi amat penting agar ALPdP khususnya dan aktiviti lain amnya dapat mencapai objektif dengan kerjasama pentadbir dan pendidik di peringkat sekolah. Vishalache dan Supramani (2014) menyatakan bahawa ceramah, seminar kempen kesedaran mengenai kepentingan Pendidikan Moral yang melibatkan guru dan pentadbir harus dilaksanakan agar kepentingan dan keperluan mata pelajaran Pendidikan Moral dapat difahami.

Kekangan Kewangan dalam Pelaksanaan ALPdP

Guru turut menyatakan bahawa kekangan kewangan turut menyukarkan pengendalian ALPdP. Pelaksanaan ALPdP ini sememangnya tiada sebarang peruntukan kewangan daripada pihak KPM. Bagi segelintir sekolah, ini menjadi salah satu masalah dalam pengendalian aktiviti ALPdP kerana guru terpaksa mengeluarkan duit sendiri ataupun kutipan daripada murid untuk memastikan kelangsungan aktiviti yang dirancang. Namun begitu, situasi ini berbeza bagi segelintir guru yang mempunyai kemudahan untuk mendapatkan peralatan yang diperlukan daripada pihak sekolah, panitia Pendidikan Moral dan bantuan daripada rakan sekerja yang lain. Guru menyatakan bahawa peruntukan kewangan yang terhad menyukarkan pengendalian ALPdP. Perkara sama turut ditekankan oleh Ernst (2016) bahawa halangan utama dalam pengendalian pembelajaran luar bilik darjah yang dilaporkan oleh guru termasuk pengangkutan, keupayaan guru, peruntukan kewangan, ujian, masa perancangan, keselamatan dan akses. Namun begitu, tidak dapat dinafikan bahawa guru masih menerima bantuan daripada pihak sekolah, panitia Pendidikan Moral dan ada kalanya guru itu sendiri tidak kisah untuk mengeluarkan sedikit modal untuk menjalankan beberapa ALPdP ini.

Kehadiran Murid Semasa ALPdP

Kehadiran murid semasa pelaksanaan ALPdP menjadi kekangan kepada guru Pendidikan Moral dalam pelaksanaan ALPdP ini. Memandangkan ALPdP ini harus dilaksanakan di luar waktu pengajaran dan pembelajaran maka segelintir murid tidak dapat memberikan komitmen sepenuhnya untuk hadir sebelum atau selepas waktu persekolahan. Kelakuan sambil lewa murid turut melemahkan semangat guru dalam pelaksanaan ALPdP ini. Sikap murid terhadap mata pelajaran Pendidikan Moral amnya dan ALPdP khususnya menampakkan murid kurang serius semasa aktiviti ini dijalankan oleh guru. Bukan sahaja segelintir murid yang memandang enteng mengenai ALPdP ini malah segelintir ibu bapa dan pihak pentadbir turut tidak memberikan sokongan sepenuhnya kepada guru. Hal ini kerana ibu bapa menyatakan bahawa mereka tidak dapat menguruskan pengangkutan anak mereka untuk hadir ke ALPdP ini.

Di samping itu, pihak sekolah pula menerima surat tunjuk sebab yang dikemukakan oleh ibu bapa untuk tempoh setahun. Bukan itu sahaja malah ketiadaan sebarang tindakan yang dikenakan ke atas murid yang tidak hadir ke ALPdP ini secara langsung mengganggu kelangsungan ALPdP ini meskipun ALPdP merupakan aktiviti wajib bagi murid Pendidikan Moral menengah rendah. Torkos (2019) ada menyatakan bahawa pendidikan luar kelas diminta oleh ibu bapa untuk dijalankan sepanjang tahun meskipun mendapat tentangan pada peringkat awal pengenalan. Di harap situasi sama dapat diwujudkan di Malaysia apabila kesemua pihak memahami kepentingan pelaksanaan ALPdP ini.

Pembelajaran persekitaran humanistik dapat memupuk hubungan peribadi dalam kalangan guru dan murid, memupuk kolaborasi, kemahiran sosial, kemahiran komunikasi, nilai menghormati dan pembinaan perwatakan remaja (Leach, 2018). Pelbagai persoalan turut timbul melalui sikap murid ini. Misalnya adakah aktiviti yang dirancang oleh guru mengambil kira minat dan pengalaman murid? Hal ini kerana pembelajaran luar bilik darjah sepatutnya berfungsi sebagai pembelajaran berasaskan pengalaman yang melibatkan murid secara langsung dan mencabar tahap mental dan sosial agar situasi ini dapat diharungi dan digunakan sebagai asas untuk tindakan masa hadapan (Eroshkin, Koryagin, Kovkov, Panov, & Sukhorukov, 2017). Sekiranya guru mampu merancang aktiviti yang menarik mungkin murid akan tertarik dengan ALPdP.

Penguasaan Bahasa Melayu yang Lemah

Penguasaan Bahasa Melayu yang lemah dalam kalangan murid menjadi cabaran guru terutamanya guru Pendidikan Moral yang berbangsa Melayu dalam pelaksanaan ALPdP ini. Kelas Pendidikan Moral merupakan kelas gabungan yang terdiri daripada dua atau lebih kelas. Ini menyebabkan murid membentuk kumpulan sendiri dan hanya gemar berkomunikasi dalam kumpulan tertentu dengan menggunakan bahasa ibunda mereka. Penguasaan Bahasa Melayu dan pelaksanaan ALPdP ini perlu diberi perhatian oleh pihak sekolah dan pihak berkepentingan.

Hal ini kerana nilai perpaduan dan keharmonian kaum diberi penekanan dalam penggubalan Kurikulum Standard Sekolah Menengah (KSSM) supaya murid mengenali, menghormati dan menerima keunikan setiap individu. KSSM juga berhasrat untuk memupuk nilai patriotik yang tinggi dalam diri murid demi melahirkan semangat kekitaan sebagai warga Malaysia tanpa mengambil kira kaum, agama dan status sosioekonomi (KPM,

2016). Sekiranya murid kurang bertutur dalam Bahasa Melayu maka hasrat untuk memupuk perpaduan dalam kalangan masyarakat Malaysia boleh terganggu.

Oleh itu, asas dalam sistem pendidikan perlu diberi perhatian agar pelaksanaan ALPdP dapat mencapai objektif yang digariskan oleh pihak KPM. Bukan itu sahaja malah Pembelajaran Abad ke-21 (PAK21) turut menggariskan komunikasi sebagai salah satu standard yang perlu dicapai oleh murid (KPM, 2013).

PERBINCANGAN

Hasil dapatan kajian ini menampakkan proses pengajaran dan pembelajaran di luar waktu dijalankan oleh semua guru Pendidikan Moral di sekolah namun tidak semua sekolah menepati garis panduan yang dibekalkan oleh KPM. Meskipun ALPdP merupakan aktiviti wajib bagi semua murid Pendidikan Moral Tingkatan Satu hingga Tingkatan Tiga namun terdapat sekolah yang menerima surat tunjuk sebab ketidakhadiran murid ke ALPdP untuk tempoh setahun daripada ibu bapa. Terdapat juga sekolah yang menjalankan ALPdP mengikut ketetapan KPM tetapi tidak merekodkan kehadiran murid semasa aktiviti ALPdP dijalankan dan tiada tindakan susulan sekiranya murid tidak hadir ke ALPdP.

Peranan guru yang digariskan oleh Kementerian Pendidikan Malaysia agak sama dengan peranan guru yang dinyatakan oleh Bowers (2016) iaitu guru harus berusaha untuk mengetahui dan memahami kurikulum yang telah dibangunkan. Namun begitu, sehingga kini pengetahuan dan pemahaman mengenai pelaksanaan ALPdP masih belum dikuasai sepenuhnya oleh guru. Bowers (2016) turut menyatakan bahawa memandangkan masih terdapat segelintir guru yang kurang jelas tentang keperluan kurikulum yang dibangunkan maka pelibatan guru dalam proses pembangunan kurikulum adalah penting untuk memastikan kohesi antara kandungan kurikulum dan keperluan murid.

Masalah kewangan yang dilaporkan oleh guru dalam pelaksanaan ALPdP sebenarnya bukanlah sesuatu perkara yang tidak dapat ditangani. Hal ini kerana ada guru yang berjaya menganjurkan aktiviti lawatan ke rumah warga emas tanpa melibatkan sebarang peruntukan kewangan. Guru tersebut mencari jalan alternatif iaitu bergabung dengan Unit Bimbingan dan Kaunseling sekolah untuk menjayakan aktiviti tersebut. Maka segala keperluan kewangan diuruskan oleh guru Unit Bimbingan dan Kaunseling.

Bukan itu sahaja, malah terdapat guru Pendidikan Moral menengah rendah dengan kerjasama panitia Pendidikan Moral telah berusaha untuk menjemput pegawai Suruhanjaya Pencegahan Rasuah Malaysia (SPRM) ke sekolah memandangkan peruntukan yang besar diperlukan oleh guru sekiranya ingin menganjurkan lawatan ke pejabat SPRM. Hal ini jelas membuktikan bahawa kekangan kewangan bukanlah halangan yang tidak dapat ditangani dalam pelaksanaan ALPdP. Pembelajaran bermakna yang dijalankan di luar kelas tidak semestinya dijalankan di lokasi yang jauh dengan khidmat tenaga pengajar yang terlatih tetapi perlu dilaksanakan dengan menekankan pelibatan murid agar murid dapat memikul tanggungjawab dan menjalankan aktiviti yang dirancang (Simon Beames, 2010).

Oleh itu, pemantauan dan bimbingan secara berterusan diperlukan oleh guru Pendidikan Moral menengah rendah daripada pihak berkepentingan dalam pelaksanaan ALPdP ini. Meskipun pihak KPM telah mengedarkan surat pekeliling tentang pelaksanaan ALPdP dan menganjurkan bengkel atau kursus berkaitan namun pemahaman segelintir guru dalam pelaksanaan ALPdP ini masih tidak selari dengan kehendak penggabul kurikulum. Latihan profesionalisme dalam kalangan guru mengenai pelaksanaan ALPdP perlu dianjurkan kepada guru yang terlibat secara langsung dan bukan diwakili oleh ketua panitia agar guru terlibat memperoleh maklumat terus daripada KPM dan dapat mengimplementasikan ALPdP secara berkesan.

Hal ini demikian kerana pengendalian ALPdP di luar bilik darjah tidak sama dengan pengendalian pengajaran dan pembelajaran di dalam bilik darjah. Pernyataan ini turut disokong oleh Michelle (2012) yang menyatakan bahawa fungsi guru dalam pembelajaran di luar kelas agak berbeza daripada pembelajaran tradisional. Guru hanyalah bertindak sebagai fasilitator, pencetus motivasi, sumber rujukan dan pembekal sokongan kepada murid. Di samping itu, Feille (2017) turut menegaskan bahawa kemahiran yang berbeza diperlukan oleh guru dalam pengendalian aktiviti di luar kelas.

KESIMPULAN

Kecelaruan pemahaman di peringkat sekolah perlu diberi perhatian oleh pihak berkepentingan agar isu ALPdP ini tidak berterusan. Kekurangan tenaga pengajar yang diketengahkan oleh para pendidik dalam pelaksanaan ALPdP ini perlu diberi perhatian. Sekiranya masalah ini diberi perhatian mungkin sedikit sebanyak dapat mengurangkan cabaran dalam pelaksanaan aktiviti pengajaran dan pembelajaran Pendidikan Moral di luar waktu. Sokongan daripada pihak berkepentingan dan ibu bapa amat diperlukan bagi memastikan kelangsungan aktiviti ALPdP. Pemantauan berterusan juga perlu dilaksanakan oleh pihak pentadbir kerana penyeliaan klinikal dalam pengajaran guru sekolah menengah membawa kesan positif dan amalan penyeliaan klinikal yang tinggi (Arsaythamby & Mary Macdalena, 2013). Hasil dapatan kajian ini membuktikan bahawa guru yang mendapat bantuan dan sokongan daripada murid, pihak pentadbir, rakan sekerja dan pihak luar mampu menjalankan ALPdP

dengan baik berbanding guru yang tidak mendapat sokongan sepenuhnya. Antara aktiviti yang berjaya dianjurkan oleh guru tersebut adalah permainan sukan dengan meminjam peralatan sukan dari stor sukan, lawatan ke rumah warga emas kolaborasi dengan Unit Bimbingan dan Kaunseling sekolah dan *urban farming* menanam benih cili di persekitaran sekolah. Oleh itu, sudah ternyata dengan jelas bahawa kerjasama semua pihak amat penting dalam memastikan pelaksanaan ALPdP dapat dijalankan dengan jayanya.

RUJUKAN

- Arsaythamby, V., & Mary Macdalena, A. K. (2013). Kesan penyeliaan klinikal terhadap prestasi pengajaran guru sekolah menengah (The effects of clinical supervision on the teaching performance of secondary school teachers). *Asia Pacific Journal of Educators and Education*, 28, 81–102.
- Bowers, B. (2016). Teacher Involvement in Curriculum Development. *Journal of Education and Practice* 1991, 7(Lmi), 106–107 <https://doi.org/10.1080/02619768.2017.1393517>.
- Chang Lee Hoon. (2010). An Appraisal on the Implementation of Moral Education for Schools in Malaysia. In *The 4th International Conference UPI & UPSI Bandung, Indonesia, 8-10 November 2010*. Teluk Intan, Perak: Universiti Perguruan Sultan Idris.
- Christie, B., Beames, S., & Higgins, P. (2016). Context, culture and critical thinking: Scottish secondary school teachers' and pupils' experiences of outdoor learning. *British Educational Research Journal*, 42(3), 417–437. Dimuat turun daripada <https://doi.org/10.1002/berj.3213>.
- Ernst, J. (2016). Early Childhood Educators' Use of Natural Outdoor Settings as Learning Environments: An Exploratory Study of Beliefs, Practices, and Barriers, 4622(May). <https://doi.org/10.1080/13504622.2013.833596>.
- Eroshkin, S. Y., Koryagin, N. D., Kovkov, D. V, Panov, D. V, & Sukhorukov, A. I. (2017). The paradigm of the integration of different types of management information systems in investment and construction company implementing the project approach. *Procedia - Procedia Computer Science*, 103(October 2016), 605–608. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2017.01.076>.
- Feille, K. K. (2017). Teaching in the Field: What Teacher Professional Life Histories Tell About How They Learn to Teach in the Outdoor Learning Environment. *Research in Science Education*, 47(3), 603–620. <https://doi.org/10.1007/s11165-016-9519-9>.
- Kementerian Pendidikan Malaysia. (2013). *Pelan Pembangunan Pendidikan Malaysia 2013-2025 (Pendidikan Prasekolah hingga Lepas Menengah)*. Putrajaya.
- Kementerian Pendidikan Malaysia. (2016). *Buku Penerangan KSSM*. Putrajaya: Bahagian Pembangunan Kurikulum.
- Kementerian Pendidikan Malaysia. (2017). *Dokumen Standard Kurikulum dan Pentaksiran*. Putrajaya: Bahagian Pembangunan Kurikulum.
- Kementerian Pendidikan Malaysia. (2018). *Pengenalan Pendidikan Moral KSSM Tingkatan 3*. Putrajaya: Bahagian Pembangunan Kurikulum.
- Leach, N. (2018). Impactful Learning Environments: A Humanistic Approach to Fostering Adolescents' Postindustrial Social Skills. *Journal of Humanistic Psychology*, 1–20. <https://doi.org/10.1177/0022167818779948>.
- Michelle, S. (2012). Best Practices in Experiential Learning. *Best Practices in Experiential Learning*, 1–18.
- Rahimah Binti Haji. (2015). Educational Development and Reformation in Malaysia: Past, Present and Future, (February). *Journal of Educational Administration* 36,5. <https://doi.org/10.1108/09578239810238456>.
- Rawleigh, M., Kemp, H., & Asfeldt, M. (2019). We Are Wilderness Explorers: A Review of Outdoor Education in Canada. *Journal of Experiential Education*. <https://doi.org/10.1177/1053825919865574>.
- Simon Beames. (2010). Outdoor Journeys. *Ontario Journal of Outdoor Education*. The University of Edinburgh.
- Sumintono Bambang. (2014). Pendidikan Moral di Malaysia: Tantangan dan Implementasi Pendidikan Karakter di Sekolah. *Jurnal Pendidikan Karakter* https://www.researchgate.net/publication/232710326_Pendidikan_Moral_di_Malaysia_Tantangan_dan_Implementasi_Pendidikan_Karakter_di_Sekolah_Indonesian.
- Terence, L., & Kerry, D. (2018). Testing and Measuring the Impact of Character Education on the Learning Environment and Its Outcomes. *Journal of Character Education*, 14 (2), 1–22.
- Torkos, H. (2019). Positive attitude buildout at second grades through outdoor education activities. *Journal Plus Education*, XXIII, 11–18.
- Vishalache Balakrishnan. (2006). Alternative Assessment in Moral Education in Malaysia. *Journal on School Educational Technology*, Vol. 1 No. 4.
- Vishalache, B., & Supramani, S. (2014). Moral Education in Tamil Primary Schools in Malaysia: A Look into Reality. *Asia Pacific Journal of Educators and Education*, 29, 95–103.